

DELEŽNIŠKO-DELEŽIJSKI SKLADI V KÜZMIČEVEM IN JAPLJEVEM PREVODU NOVE ZAVEZE

V slovenskih prevodih Nove zaveze konec 18. stoletja (Štefan Küzmič, 1771 in Jurij Japelj, 1784 — Japelj ni poznal prekmurskega tiska) raziskava deležijsko-deležniških skladov odkriva različna skladijska sestava. Küzmič je prevajal pogosto z deležji in deležniki na *-č* in *-ši* (zlasti zadnji so za osrednjeslovenski knjižni jezik nenavadni, izražajo pa preddobnost), Japelj pa je poznal le še oblike na *-č*, izražajoče istodobnost. Preddobnost je izražal opisno s priredji in odvisniki ali pa je namesto deležja na *-ši* uvajal kot skladijski zgoščevalec nedoločnik.

From the two late 18th century Slovene translations of the New Testament (by Štefan Küzmič, 1771, and Jurij Japelj, 1784) it is evident that Jurij Japelj et al. were not aware of the Prekmurje literary tradition. Küzmič and Japelj used two different syntactic systems. Štefan Küzmič frequently used present active participles ending in *-č* and past active participles ending in *-ši* (the latter, expressing anteriority, is unusual for the Central Slovene standard). Jurij Japelj, however, used the present active participles in *-č*, to express simultaneity; in order to express anteriority he resorted to coordinate, subordinate and infinitival constructions.

0 Štefan Küzmič se je na prevajanje Novega zakona pripravljal že med šolanjem v Bratislavi, kjer si je pridobil temeljno znanje iz grščine, ob študiju slovaškega jezika pa se je seznanil tudi s prizadevanji Slovakov za normiranje svojega knjižnega jezika. Vplivi okolja, v katerem se je izobraževal, predvsem pa nasveti in spodbude bratislavskega pastora Samuela Wilhelma Serpiliusa,¹ so Küzmiča že zelo zgodaj prepričali, da si je treba prizadevati za domači (prekmurski) jezik.

Potem ko je leta 1754 izdal Vöre krščanske kratki nauk in sta bila natisnjena tudi (neohranjena)² Mali katekizem (1752) in Abecednik (1753), se je lotil svojega življenjskega dela. Novi zakon³ je izšel po večletnem napornem delu leta 1771 in kaže veliko željo prevajalca, da bi pisal v jeziku, ki presega ravske okvire tj. narečno območje, iz katerega je Küzmič izhajal in je bilo osnova tudi

¹Značilno je njegovo pismo, ki ga je poslal Štefanu Küzmiču leta 1751 in se je ohranilo v prepisu v rokopisni zbirki Hrabowskega. Serpilus je Küzmiča vzpodbujal, naj »služi svojemu prekmurskemu slovenskemu narodu na vse načine«. Svetuje mu, »da za doseg tega cilja sestavi najprej v svojem prekmurskem jeziku knjigo, ki jo imenujejo Abecednik /.../; dalje, da v ta jezik natančno preved/e/ Mali katekizem blaženega Luthra, tak kot je, brez vsakega dodatka. Po /določenem/ času pa bi lahko z božjo pomočjo in v strahu božjem usmeril svojega duha in svoje delo v to, da bi /.../ točno prevedel Novi zakon«. (Prevod pisma F. Š e b j a n i č, Protestantsko gibanje panonskih Slovencev, Maribor, 1977, 54-55.)

²Prim. I. Š k a f a r, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715-1919, Ljubljana, 1978, 16. Avtor se sklicuje na Serpilusovo pismo in opozarja na J. Melicha, ki je leta 1902 v bibliografiji navedel oba prevoda.

³Štefan K ü z m i č, Nuovi zakon ali testamentom goszpoda nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvcis z grskoga na sztari szlovenszki jezik obrnyeni, V Halli Saxonskoj, 1771.

Temlinovemu in Severjevemu jeziku. V Predgovoru⁴ je Küzmič v pietističnem slogu (vpliv S. W. Serpiliusa) spregovoril o protestantski veri in namenu Novega zakona; o slovenskem in prekmurskem jeziku; o narodni osveščenosti in o povezanosti »Kranjczov in zdolnyi Štajercov« z »Vogrskimi vu Železnoj, Szala i Somoczkoj sztolici bodoucsimi Szloveni« pa piše veliko bolj prosvetljsko. Zlasti pomembna je ugotovitev, da so Slovenci na Ogrskem v sorodu s Slovenci v Avstriji in da je zaradi jezikovnih razlik, ki vseeno obstajajo, treba pisati knjige v domačem jeziku, saj tujega ne razumejo vsi. Ideja, ki je v bistvu izhajala iz protestantske zahteve, da morajo imeti verniki prevedena osnovna cerkvena besedila v domači jezik, je tudi prekmurskim Slovencem omogočila, da so po več kot dvesto letih po prvih slovenskih tiskih brali knjige v svojem jeziku.

V slovenskem jezikoslovju prevladuje mnenje, da prekmursko narečje v 18. in 19. stoletju ni bilo enakovredno osrednjemu (kranjskemu) jeziku in da je Küzmič prevajal v jezik, ki se nikdar ni osvobodil narečnih okvirov. Take posplošitve so možne zato, ker se prekmurski knjižni jezik, ki ga je normiral Štefan Küzmič v prevodu Novega zakona, ni nikdar preizkusil v leposlovju, ampak se je potrjeval le v cerkvenih besedilih in ljudskih pesmih. Šele novejše raziskave⁵ Küzmičevega jezika so ovrgle take teze in pokazale, da je bil v Novem zakonu uporabljen skladijski sistem, ki je močno presegel narečne potrebe in je ob novih besedotvornih in oblikoslovnih rešitvah postal osnova prekmurskemu knjižnemu jeziku.⁶

Osrednjeslovenski knjižni jezik se je od prvega prevoda celotne Biblije (Dalmatin, 1584) tako spremenil, da so slovenski izobraženci na čelu s Herbersteinom v drugi polovici 18. stoletja sklenili izdati nov prevod. Škof je delo zaupal Juriju Japlju in ta je ponujen izziv leta 1783 sprejel. S pomočjo sodelavcev⁷

⁴Predgovor je podpisal Jožef T o r k o š, vendar pa je nanj močno vplival Küzmič, ki naj bi Torkošovo besedilo prevedel iz latinščine in mu dodal znameniti 13. del, ki govori o razširjenosti slovenskega jezika; v njem omenja Trubarja in Dalmatina in zagovarja potrebo, da se Novi zakon prevede v prekmurski jezik (prim. M. K ü z m i č, Predgovori Štefana Küzmiča, Ljubljana, 1981, 102) — Vilko N o v a k misli, da je Predgovor »njegov /Küzmičev/ samostojni spis« (prim. njegov Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana, 1976, 48).

⁵Temeljno analizo, ki je pomenila preobrat v razmišljanjih o prekmurskem knjižnem jeziku, je leta 1940 pripravil A. V r a t u š a, vendar pa študija v prvotni obliki, zaradi druge svetovne vojne, ki je prekinila izhajanje Časopisa za zgodovino in narodopisje, ni izšla. Objavljena je bila šele leta 1974 (Jezik »Novega zakona« in »Sveti evangeliomov« v Zborniku Štefana Küzmiča, Murska Sobota, 1974, 54–75) in je, čeprav več kot trideset let po nastanku, bila prva strnjena analiza jezika v Küzmičevem Novem zakonu.

⁶O prekmurski slovstveni zgodovini je največ pisal njen dober poznavalec V. N o v a k, jezikovno pa raziskuje vzhodnoslovenski jezikovni prostor M. O r o ž e n, ki je objavila več primerjalnih študij o prekmurskem knjižnem jeziku (prim. navedeno literaturo).

⁷Dela se je, kot znano, lotil s Kumerdejevo pomočjo, ko pa je ta kasneje odstopil, ga je zamenjal Šraj, sodelovali pa so še J. Škrinjar, A. Traven, J. Rihar in M. Wolf. V komisiji, ki je prevod pregledovala, pa so bili J. Debevec, V. Vodnik, L. Burger, P. H. Vadlan, J. Miklavčič in N. Naglič (prim. M. O r o ž e n, Gramatična in leksikalna preobrazba Dalmatinovega knjižnega jezika ob Japljevem prevodu Biblije (1584 – 1784 – 1802), v

je že leta 1784 izdal prvi del,⁸ že dve leti kasneje pa je bila Nova zaveza prevedena v celoti. Kljub Herbersteinovi podpori⁹ pa se je v Ljubljani oblikovala močna opozicija, ki je Japlju očitala, da zahtevni nalogi teološko in jezikovno ni dorasel. Leta 1796 je še izdal I. del drugega zvezka Stare zaveze, ki ga je prevedel Šraj, nato pa je moral vodstvo prepustiti Škrinjarju in leta 1804, ko je izšla druga izdaja Nove zaveze, se Japljevo ime v njej ni več pojavilo.¹⁰ Kljub temu pa se Biblija, ki je bila prevedena v letih 1784 do 1802, že od Kopitarja naprej označuje kot Japljev prevod svetega pisma.¹¹

Jurij Japelj je v latinsko pisanem uvodu navedel številne vire, ki naj bi jih bil uporabljal pri prevajanju; Breznik je opozoril, da so bili slabo izbrani in da se je Japelj naslonil predvsem na Vulgato, Dalmatina in nemški prevod (Rosolino, 1781).¹² M. Orožen pa odkriva v »Japljevi skladenjski ubeseditvi že zametke sodobne knjižne priredne in podredne stavčne zgradbe«, ¹³ češ da se je pri Japlju »ujeljavil 'nov' knjižni sistem, rezultat načrtno vodenega prepleta tradicionalno knjižnih in sinhrono narečnih ali tudi poknjiženih gorenjskih razvojnih jezikovnih pojavov na vseh jezikovnih ravninah.«¹⁴ Japljev prevod ima po njej v primerjavi z Dalmatinovim izboljšano besedišče, dvignjeno iz narečnih okvirov; Dalmatinove narečne dolenske oblike je zamenjal z novoknjižnimi izpeljankami ali izrazi, ki so bili značilni za severovzhodno jezikovno področje.¹⁵ Japelj torej ni samo prirejevalec, ampak gre v njegovem prevodu Nove zaveze za »bistvene, sistematske jezikovne spremembe.«¹⁶

Jurij Japelj je bil prenovitelj osrednjeslovenskega knjižnega jezika; jezikovni sistem, ki ga je uzakonil v svojem prevodu, je postal osnova za razvoj osrednjeslovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju. Na Dalmatina se je naslonil samo v glasoslovju, v besedju in skladnji pa je uvedel nov sistem, ki je presegel okorno Dalmatinovo skladenjsko zgradbo. Sodobniki so Japlju očitali, da je v besedišče prinesel nove germanizme, niso pa še spoznali, da je močno izboljšal besedni zaklad in stilistično prenovil osrednjeslovenski knjižni jezik. Japelj je začel prevajati nekaj let po izidu prekmurskega Novega zakona, a Küzmičevega dela ni poznal. V Ljubljani so za Novi zakon, ki ga je Küzmič prevedel iz izvornika

Wiener slawistischer Almanach 13 (1983), 153–179.

⁸Jurij J a p e l j, Svetu pismu noviga testamenta, Ljubljana, 1784.

⁹Prim. J. B e n k o v i č, Jurij Japelj, stolni kanonik in slovenski pisatelj, Dom in svet 7 (1894), 33–39 in 65–74.

¹⁰SBL I (1925–), 381–385.

¹¹Prim. A. B r e z n i k, Japljev prevod sv. pisma, ČJKZ 7 (1928), 77–106. (»To ime zasluži radi tega, ker je Japelj delo začel in pridobil sodelavce ...« n. d., 77.)

¹²N. d., 77–78: »Po večini so bili le slučajni, t.j. taki, ki mu jih je dal skof Herberstein iz svoje bogate knjižnice; sam si še ni znal poiskati dobrih pripomočkov. /.../ Viri so mu bili v prvi vrsti zato, da se je v uvodu z njimi bahal.«

¹³Gramatična in leksikalna preobrazba Dalmatinovega knjižnega jezika ob Japljevem prevodu Biblije (1584 – 1784 – 1802), Wiener slawistischer Almanach 13 (1983), 153–179.

¹⁴N. d., 157.

¹⁵M. O r o ž e n, Dialektalna in leksikalna interferenca v zgodovinskem razvoju slovenskega knjižnega jezika, SSJLK 19 (1983), 153–177.

¹⁶N. d., 173.

(prvi slovenski prevod iz grščine), zvedeli šele v prvih letih 19. stoletja.¹⁷

Primerjava skladijskih sistemov deležniško-deležijskih skladov v dveh slovenskih prevodih želi pokazati na razlike, ki so obstajale med osrednjeslovenskim in prekmurskim knjižnim jezikom v času, ko sta se oba knjižna jezika razvijala še ločeno in so na njuni knjižni podobi do neke mere vplivali tudi različni vzorci (latinsko-nemški in grški).

1 Japelj v prevodu Nove zaveze deležij in deležnikov na -č ni pogosto zapisoval, oblik na -ši pa sploh ni poznal. Namesto njih je uporabljal glagolske stavke, razvezane v priredja in podredja z odvisniki različnih stopenj. Kadar se je v prevodu odločil za obliko na -č, jo je nekajkrat prav nerodno izpeljal, kakor da mu je bilo deležijsko izražanje tuje. Vendar je število izpisanih deležniško-deležijskih oblik na -č iz Matejevega in Markovega evangelija visoko. Presenetljive rezultate je treba pripisati pogostnosti klišejsko rabljene oblike *rekoč*: ta v prvih dveh evangelijih nastopa 119-krat, drugih oblik pa je le 53.¹⁸ Gradivo kaže, da je Japelj deležnike in deležja na -č tvoril le iz dvajsetih glagolov, označujočih premikanje, stanje, zaznavanje in govorjenje. V primerjavi s Küzmičem, kjer gre za pravo bogastvo deležniško-deležijskih skladov, je pogostnost rabe veliko manjša. Deležja in deležnike je Japelj tvoril praviloma iz nedovršnih glagolov, izjemi sta le obliki *rekozh* in *prideozh*.

1.1 Deležja in deležniki izražajo d o b n o s t.¹⁹ I s t o d o b n o s t izraža najpogosteje klišejsko rabljeno deležje *rekozh*: — Japelj (Mar 15,9): Pilatus pak je njim odgovoril, *rekozh*: Ali hožete, da vam Krajla tih Judov proftiga puftim; (Mat 12,28): Inu Jesus je perftopil, inu je govoril k'njim, *rekozh*: Meni je dana vfa oblaft na Nebi, inu na semli. Redkeje pa je Japelj za izražanje istodobnosti uporabil deležnik v vlogi skladijskega zgoščevalca: (Mat 9,9): Inu kadar je Jesus od tod memu fhaf, je vidil eniga *zhloveka* na zoli *fedeozhiga* s imenam Matthevsh /.../ (Mat 26,64): /.../ od fedaj bote vy vidili Synu tiga *zhloveka fedeozhiga* na defnizi te mozhy bazhje, inu *prideozhiga* v oblakih tiga Neba.

Ker Japelj deležnika na -ši ni poznal, je p r e d d o b n o s t izražal samo opisno. Besedilo je preuredil v vezalna priredja: (Mat 28,2): Inu pole, en velik potrefs je vftal. Sakaj Angel tiga Gofpoda je od Neba doli prifhal, inu je *perftopil*, inu je ta kamen odvalil, inu je na njega fedel. Küzmič: I ovo veliko zemle gibanye fze je zgoudilo. Ar je anglel Gofzpoudov doli prifao znebefz, i *prifztoupivfi* odvalao je te kamen od dveri, ino fzi je doli fzeo na nyega. — Japelj (Mar 14,26): Inu Kadar fo bily sahvalno peifsem rekli, fo vun fhli na

¹⁷Prim. V. N o v a k, Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana, 1976, 19–20.

¹⁸*bojezh* 1, *derezh* 2, *dojezh* 1, *gredeozh* 7, *gledajozh* 2 *negovorezh* 1, *nofezh* 2 *opyezh* 1, *poberajozh* 1, *poštühajozh* 1, *prideozh* 6, *sefajozh* 1, *flifhajozh* 2, *fedeozh* 9, *spyozh* 3, *stojezh* 7, *flomez* 1, *flumezh* 1, *tekozh* 1, *vpyozh* 2.

¹⁹Deležje na -č izraža istodobnost, deležje na -ši pa preddobnost. Prim. J. T o p o r i š i č, Slovenska slovnica, Maribor, 1984, 283. — (339) »Deležje na -č ali -aje izraža glagolsko dejanje, ki se vrši hkrati s kakim drugim dejanjem.« — (340) »Deležje na -ši večinoma izraža dejanje, ki se je dovršilo pred kakim drugim dejanjem.«

Ojlfko gorrofo. Küzmič: *I hvalo fzpopejvavfsi vö fzo sli na brejg Oliveczki.*

Preddobnost v prihodnosti je Japelj izražal z zvezo glavnega in odvisnega stavka tako, da je v glavnem zapisal prihodnjik, v odvisniku pa sedanjik, ali pa je prevajal z zvezo velelnika in odvisnika: (Mar 4,9): Inu rezhe k'njemi: *vše leto bom jeft tebi dal, aku ti doli padefh*, inu bofh mene molil. Küzmič: I veli nyemi: *eta vfza tebi dam, csi doli fzpadnovfi me molo bodes.* — Japelj (Mat. 17,26): De jih pak ne pohujfhamo, *pojdi k'morju*, inu verfi ternek: inu to pervo *ribo*, *katera gori pride*, *vsami*, inu odpri nje vufta, inu bofh nefhal en denar, tigaiftiga vsami, inu ga njim daj sa mene, inu sa tebe. Küzmič: Naj je pa ne fzpacsimo: *idoucsi vrzi vodiczso v'mourje*, i *gori pridoucso to prvo ribo* vö potegni, i odpri ji laloke, i najdes vnyej edno ftatero: *vzemi jo*, daj jo nyim za mene i tebe.

Deležji *idoucsi* in *gori pridoucsi* iz Küzmičevega prevoda na videz presenetljivo izstopata, saj je v prekmurskem Novem zakonu preddobnost dosledno izražena z obliko na *-ši*. V Mat 17,26 ne gre za napako, ampak za jezikovno posebnost, o kateri je pisal že Tomšič²⁰ leta 1955, ko je ugotovil, da Küzmič ni tvoril oblik na *-ši* iz glagolov premikanja, govorjenja in zaznavanja (iti, govoriti, videti).

Preddobnost v daljni preteklosti je Japelj le redko izrazil z dovršnim predpreteklikom. Obliko je poznal, našel jo je tudi pri Dalmatinu, vendar pa jo je uporabljal le še v časovnih odvisnikih, in to dokaj neobvezno. Dovršni predpreteklik je vpletel predvsem v tiste časovne odvisnike, ki jih je naredil tako, da je skladenjsko preuredil Dalmatinova priredja. Küzmič ima na teh mestih deležje na *-ši* ali pa posebno obliko za izražanje preddobnosti v preteklosti (*gda bi* + deležnik na *-l*), ki je bila značilna za prekmurski knjižni jezik: Japelj (Mar 19,9): *Kadar je bil* pak Jesus *gori vftal* s'jutraj ta prvi dan po Sabboti, *fe je pervizh perkasal Mariji Magdaleni*, is katere je bil on fedem Hudizhov isgnal. Dalmatin: I Jesus pak, *kadar je bil gori vftal*, sjutra na prvi dan teh Sobbot, *fe je on nar poprej perkasal Mariji Magdaleni*, is katere je on fedem Hudizheu bil vun isgnal. Küzmič: *Gori fztanovfi* pa rano prvi den po Szobotti, *fzkazao fze je Marii Magdalejni*, zftere je fzeden vragou vö zgono. — Japelj (Mat 27,31): Inu po tem, *kadar fo njega bily saframovali* inu fo ga s'njegovim oblazhila oblejkli, inu prozh pelali, de bi ga krishali. Dalmatin: Inu kadar fo ony njega *bily safhpotovali* fo is njega ta plafzh flejkli, inu fo ga vnjegou Gvant oblejkli, inu fo ga tjakaj pelali, de bi ga krishali. Küzmič: I, *gda fzo ga ofpotali*, vo fzo ga fzlekli fzplafcsa i oblekli fzo ga vu nyegov gvant, i odpelali fzo ga, da bi ga rafzpili.

1.2 Prilastkovna vloga deležnika in deležja. V Japljevem prevodu Nove za-

²⁰ Poglavje iz slovenske historične sintakse, SR 8 (1955), 56–67: »Vendar ni poznal tega deležnika (*-ši*) pri glagolih *iti* in zloženkah, *videti* in *odgovoriti*, zato pri njih dosledno piše namesto pretekelega sedanjiški deležnik« (59). A v Matevževem evangeliju le naletimo na obliko *vidivfi*, ki jo je Küzmič tvoril iz glagola *videti*: *Vidivfi* pa zvezdno, raduvali *fzo* fe jako zvelikom radofztyom (Mat 2,10). Primer je res osamljen in se zdi, da se je Küzmiču oblika »zapisala«, saj je ni sprejel v sistem in je na drugih mestih tudi za preddobnost pisal obliko na *-č*.

veze so *deležniki* na -č kot levi ali desni prilastek zelo redki. V samostalniški besedni zvezi se kot določili v im., rod., tož., in mest. ed. ter mn. vežejo s samostalnikom. V imenovalniku: Japelj (Mat 7,25): Inu ena ploha je padla, inu fo prifhle derezhe vode, inu vetrovi fo pihali. Dalmatin: Kadar je vshe ena Ploha deshja padla, inu ena *Povudnja* prifhla, inu fo Vejtri pihali. Vulgata: Et descendit pluvia, et venerunt *flumina*, et flaverunt venit. Rosalino: Und da ein Platzregen herab fiel, die Wasserfluten daher kamen, die Winde turmen. Küzmič: I doli je prisla ploha, i sli fzo *potoczke*, i pihali fzo vötrovje. — Japelj (Mar 11,10): Hvalenu bodi to *prideozhe kraljestvu* nashiga Ozheta Davida. Dalmatin: Shegnanu bodi tu *Kraljestvu* nashiga Ozheta Davida, *kateru pride* v'imeni tiga Gospuda. Vulgata: Benedictum quod *venit regnum* patris nostris David. Rosalino: Gesegnedeyt sey *das herannahende Reich* unfers Vaters David. Küzmič: Blagofzlovleno je to *idoucse kraleftvo* vu imeni Gofzpodovom ocse nafega Davida. V Mar 11,10 se Japelj ujema z Rosalinom (*das herannahende Reich*), levi prilastek ima tudi Küzmič (*idoucse kraleftvo*). Mat 7,25 pa kaže, da je Japelj samostalnik (lat. *flumen*, nem. *die Wasserfluten*) prevedel opisno tako, da ga je razvezal v prilastek in samostalnik. Küzmič ima na tem mestu samostalnik *potoczke* (v pomenu *naliv*), ki ustreza samo oblikovno, pomensko pa ni najnatančnejši prevod grške oblike *potamo*.

Primeri v *rodilniku*: Japelj (Mat 21,16): Ali nište nikoli brali: de is vuft tih she *negovorezhih* inu *sefajozhizh otrok* fi ti hvalo spolnil. Dalmatin: Nefiteli nikuli brali; Is uft *she negovorezhizh Otruk*, inu *kir she sefsajo*. fi hvalo naredil. Vulgata: »Quia ex ore *infantium* et *lactentium* perfecisti laudem«. Rosalino: Aus dem *Munde der Undündigen* und *Säuglinge* haft du dir ein /.../ Lob bereitet. Küzmič: Jeli fzte nigdar nej steli: kaj v *izvüft* ti *malicski* i *czeczajoucsi* fzi fzi hvalo fzpravio. Japljev prevod odstopa od latinske in nemške predloge ter Küzmičevega prevoda, ki imajo vsi posamostaljene oblike. Delno se je naslonil na Dalmatina, ki ima na prvem mestu levi prilastek, drugi deležnik pa je razvezan v odvisnik.

Primer v *tožilniku* se v Japljevem prevodu ujema z latinsko in nemško predlogo, odstopa pa od Dalmatina, ki ima na tem mestu predmetno zvezo *shum teh ludi*: Japelj: (Mat 9,23): Inu kadar je Jesus v'tiga Vikfiga hiſho prifhal, inu vidil piſkavze, inu to *shumezho mnoshizo*, je rekal k'njim. Dalmatin: Inu kadar /.../ je vidil Piſhce, inu *shum teh ludy*, je /.../. Vulgata: Et quum /.../ vidisset tibicines et *turbam tumultuantem*, /.../. Rosalino: Und als Jefus /.../ die Flötenſpieler und *das lermende Volk* fah, /.../. Küzmič: I pridoucsi Jesus vu hi'zo toga poglavnika, vido je 'zveglare i *lufztvo fzmecseno*.

V *mestniku*: Japelj (Mat, 9,20) Inu pole ene shena, katera je dvanajft lejt *na tekozhi kryvi* terpela, je od sadej perftopila. Dalmatin: Inu pole, ena Shena, katera je na *tekozhi krij* terpela, je perftopila od sada k'njemu. Vulgata: Et ecce mulier, quae *sanguinis fluxum* patiebatur. Rosalino: ein Weib, welches zwölf Jahre *den Blutgang hatte*. Küzmič: I ovo edna 'zena *ukrvavom otouki bodoucsa* dvanajſzet lejt pridoucsa odzajaj doteknola ſze je krajine gvanta nye-govoga. — Japelj (Mar, 5,25): Inu ena shena je bila, katera je dvanajft lejt *na tekozhi kryvi* terpela. Dalmatin: Inu ena Shena je bila, taje *na tekozhi krij*

bolna bila. Vulgata: Et mulier, quae erat in *profluvio sanguinis* annis duodecim. Rosalino: Unter diefen war ein Weib, welches zwölf Jahr *den Blutgang gehabt hatte*. Küzmič: I nika 'zena, ftera je vu krvavom otouki bila dvanajfzet lejt.

Primerjava s predlogami kaže, da se Japljev prevod ujema v rabi deležnika *tekozh* z Dalmatinom, medtem ko ima Rosalino v obeh primerih samostalnik (v Mat 9,20 ob pretekliku, v Mar 5,25 pa ob predpretekliku); Vulgata ima v prvem primeru zvezo *sanguinis fluxum*, ki pa je v Mar 5,25 razvezana v glagolski samostalnik *profluvio* in samostalnik v roditelju *sanguinis*. Küzmič ima obakrat samostalniško besedno zvezo, vendar ne z deležnikom na -č, ampak s pravim pridevnikom (*krvav*) in samostalnikom (*tok*), ki se veže z deležjem na -č ali pomožnikom v pretekliku.

Predstavljeno gradivo kaže, da je Japelj deležnike na -č v prilastkovni vlogi v obliki levega prilastka zapisoval zelo redko, desnega pa sploh ni poznal. Pri tvorbi deležnikov na -č se tudi ni zgedoval po Rosalino, ampak jih je poskušal izpeljevati bolj samostojno; zanimivo je, da se z nemško predlogo ujema samo v dveh primerih (*shumezho mnoshico* : *das lermende Volk*; *to prideozhe kraljestvu* : *das herannahende Reich*), drugače pa je slovenil s prilastkom in samostalnikom tudi nemški posamostaljeni deležnik (*is vust negovorezhnih otrok* : *aus dem Munde der Unmündigen*), samostalnik (*derezhe vode* : *die Wasserfluten*) in zvezo samostalnika s preteklikom ali predpreteklikom (*na tekozhi kryvi* : *den Blutgang hatte*; *den Blutgang gehabt hatte*). Prevod se tudi slabo prekriva v Vulgato in Dalmatinom — Rosalino je bližji Vulgati — kar kaže, da je bil morda deležnik na -č kot levi prilastek slovenskemu prevajalcu tuj. To potrjuje tudi raba starih gorenjskih oblik (*prideozhe*), ki so v prevodu zanimiv arhaizem in kažejo, da se je v osrednjeslovenskem knjižnem jeziku konec 18. stol. deležnik na -č že skoraj izgubil; novotvorbe so bile redke, pisci pa tudi niso poznali stanja na vzhodu Slovenije, od koder so v prvi polovici 19. stoletja deležniško-deležijske konstrukcije na -č in -ši ponovno prišle v rabo. Zanimivo je, da Japelj tudi ni poznal absolutnega imenovalnika, oblike, ki je bila pogosta v prekmurskem knjižnem jeziku. Tako kot pred njim že Dalmatin, jo je tudi Japelj nadomeščal z odvisniki ali priredji: Japelj (Mat 17,9): *Inu kadar fo ony is gorre doli fhli*, jim je Jesus sapovedal, rekozh: Nikomer ne pravite leto kar fte vidili /.../. Dalmatin: *Inu kadar fo ony is gorre doli fhli*, je nyim Jesus sapovedal inu je rekal. Küzmič: *I doli idoucsi* oni zgore zapovedao nyim je Jezus erkoucsi: nikomi ne povejte tou videjnye. — Japelj (Mar 6,22): *Inu ker je hzhy te Herodiade noter stopila*, inu plefala, inu Herodeshu, inu tim per mysi fedeozhimi dopadla; je djal Krajl k'dekletu. Dalmatin: *Tedaj je noter stopila te Erodiade hzhy*, inu je plefsala. Küzmič: *I notri idoucsa csi Herodiasojcze* i plefzajoucsa dopadnola fze je Herodesfi, i tim 'znyim fzedecsim.

V gradivu je deset primerov, v katerih je deležnik na -č zapisan kot povedkov prilastek v predmetni zvezi ob glagolu zaznavanja (*videti*). Oblika, ki je značilna slovenska,²¹ se pri Japlju sicer pojavlja, vendar pa ni tako

²¹Prim. F. Tomšič, n. d., 56–57.

razširjena kot pri Küzmiču. Deležnike je Japelj tvoril iz glagolov premikanja (*gredeozhega, prideozhega*) in stanja (*sztojezhe, fedeozhiga*), njihova razvrstitev pa se ujema s primerjanimi mesti Küzmičevega Novega zakona (v prvem slovenskem prevodu Biblije je na teh mestih deležje): Japelj (Mat 20,3): Inu kadar je on ob tretji uri vunkaj fhāl, *je vidil druge* na tergu bres dela *stojeze*. Küzmič: I vö idoucsi okoli tretye vore *vido je druge sztojecse* na placzi manyükivajoucse. Dalmatin: Inu on je vunkaj fhāl ob tretji uri, *inu je vidil druge* na tergu *stojezhe* pres della. — Japelj: (Mat 3,16) Inu on *je vidil Duha Boshjiga*, kakor eniga goloba *doli gredeozhiga*, inu nad njega *prideozhiga*. Küzmič: I *vido je Duha Bo'zega doli idoucsega*, liki golouba, i *idoucsega* na nyega. Dalmatin: Inu Joanes *je vidil Boshjiga Duha*, raunu kakor eniga Goloba *doli gredozh*, inu nad njega *prideozh*.

Visoka stopnja ujemanja med prevajalcema sodobnikoma, ki sta pripadala različnima slovenskima jezikovnima (skladnja, besedišče, oblikoslovje) okoljema in se tudi nista poznala, kaže, da gre pri deležniku ob glagolu zaznavanja za značilen slovenski vzorec, ki sta ga oba prevajalca poznala. To potrjuje tudi primerjava z latinsko in nemško predlogo, ki imata namesto deležnika na -č zvezo z glagolom zaznavanja in nedoločnikom (*gehen sahen*) ali pa deležnik v tožilniku (*eum ambulantom*): Japelj (Mat 14,26) Inu kadar *fo njega* Jogri vidili verh morja *gredeozhiga*, *fo fe prestrahili rekozh*. Rosalino: Und als fie ihn auf dem Meere *gehen fahen*, entsetzten fie sich, und sprachen. Vulgata: Et videntes *eum super mare ambulantom* turbati sunt, dicendes. — Japelj: (Mar 2,14): Inu kadar je on memu fhāl, *je vidil* Levi Alphaeoviga *Sinu fedeozhiga* na zoli, inu je djāl k'njemu. Rosalino: Und als er vorüber gieng *fah* er Levi den Sohn des Alphäus am Zolle *fitzen*. Vulgata: Et quum praeteriret, *vidit* Levi Alphaei *sedentem* ad telonium, et ait illi.

1.3 Samostalniška raba deležnika na -č je v Japljevem prevodu prevladujoča. Oblika je tvorjena iz glagolov premikanja, stanja, govorenja in zaznavanja: *gredeozhi, prideozhi; dojezhim, nosezhim, sedeozhi, stojezhi; opyezhiga, vpyozhiga; gledajozhi, flishajocsi*.

1.3.1 Posamostaljene deležnike je Japelj najpogosteje prevzel iz Vulgate in se na takšnih mestih tudi pokriva s prekmurskim prevodom: Japelj (Mar 14,47): Eden pak *tih sraven stojezhih*, je mezh isderl, inu hlapza tiga Vikfhiga farja vdaril. Vulgata: Unus autem quidam *de circumstantibus*, educens gladium, percussit servum summi sacerdotis. Küzmič: Eden pa tam *ti okouli sztojecsi* je vö potegno mecs i vdaro je vifesnyega popa szlugo. — Japelj (Mar 15,29): Inu *ti memu gredeozhi* fo ga preklinovali, inu fo svoje glave majali, inu djali. Vulgata: Et *pretereuntes* blasphemabant eum, moventes capita sua. Küzmič: I *ti mimo idoucsi* fzo ga preklinjali, kivajoucsi vglavmi szvojmi i govorecsi.

V gradivu se nahajajo tudi primeri, ki kažejo na zanimiv način ujemanja in razhajanja med Japljevim prevodom in nemško predlogo: Japelj (Mat 24,19): Gorje pak *tem nosezhim*, inu *dojezhim* v tihistih dnevih. Rosalino: Wehe auch *den Schwangern*, und *Säugenden* zur selbigen Zeit. — Japelj (Mat 1,3): *Glafs tiga vpyozhiga* v'pufhavi. Rosalino: Eine Stimme ruft in der Wüste.

— Japelj (Mat 3,3): En glafs *tiga opyehiga* v'pufhavi. Rosalino: *Die Stimme eines Rufenden* in der Wüfte. Japelj ima v vseh treh primerih posamostaljeni deležnik na -č, Rosalino pa ima posamostaljeni pridevnik oz. deležnik ali pa sedanjik: *den Schwangern; den Säugenden, die Stimme eines Rufenden; eine Stimme ruft.*

1.4 Povedkovniška vloga deležnika na -č v Japljevi Novi zavezi rabi ob glagolih zaznavanja in premikanja in izraža lastnost ali stanje osebk, ki vpliva na dejanje. V Matevževem in Markovem evangeliju sta pri Japlju samo dva primera, ko je deležje na -č ob pomožniku *biti*: (Mat 8,26): Inu Jesus je k'njim rekal: Kaj *ste bojezhi*, vy maloverni? — (Mar 6,14): Inu Krajl Herodesh je to fli fhal (sakaj njegovu ime je *bilu slovezhe postal*) inu je djal. V prvem primeru ima Küzmič polnopomenski glagol (*ste bojezhi : fze bojite*), v Mar 6,14 pa gre pri Japlju za poseben izraz, germanizem *postati sloveče* (Rosalino ima *kundbar geworden*), ki zahteva ob sebi obliko na -č. Küzmič ima na tem mestu je *ocsivefzno vcsinyeno*.²²

Pogosteje pa je Japelj tak povedkovnik zapisal ob glagolu premikanja: v taki zvezi je pomožnik izpuščen, oblika na -č pa je nosilka določene povedkovnosti, ki ohranja glagolske značilnosti: Japelj (Mat 21,5): Povejte hzheri Syon: Pole tvoj Krajl *pride* h'tebi krotak, inu *fedeozh* na eni oflizi, inu na shrebeti ene podjarmove oflize. Küzmič: Povejte cseri Sionfzkoj: ovo Krao tvoj tebi pokoren i *fzdecsci* na ofzelnici i 'zrebeti pod jarem navajene ofzelnice. — Japelj (Mat 20,30): Inu pole dva fleipa *fedeozha* per poti *sta flifhala*, da bi Jesus imel menu jiti. Küzmič: I ovo dva fzlepcza *fzidecsa* kre pouti, *gda bi fzlfhala*, ka Jezus mimo ide, kricsala fzta govorecsa. — Japelj (Mat 14,25): Ob zheterti ftrashi te nozhy je Jesus k'njim *prifshal* verh morja *gredozh*. Küzmič: Ob ftrtoj fztra'zi pa te noucsi *prifao* je knyim Jezus *hodecsi* po mourji.

Slovenska prevoda iz druge polovice 18. stoletja se v taki rabi zelo dobro pokrivata, razlika je le v tem, da je Japelj deležnik na -č uporabljal redkeje kot Küzmič. Rosalino ima na teh mestih osebno glagolsko obliko (polnopomenski glagol), le v Mat 14,25 je ohranjen deležnik (*auf dem Meere gegangen*).

Deležje kot povedkovnik je Japelj uporabljal, pri Küzmiču pa je v več kot polovici primerov nadomeščeno z deležnikom. Deležje pri Japlju izraža le še način glagolskega dejanja, osebek pa je povezan z glagoli premikanja, stanja in govorjenja. Vzrok, čas, željo in vsa ostala razmerja pa je Japelj izražal predvsem opisno z odvisniki in priredji: Japelj (Mat 13,29): On pak rezhe: Nikar, de kej lulko *oberajozh* s'njo vred pphenize ne isrujete. Rosalino: Nein, fagte er, damit ihr nicht vielleicht, wann ihr das Unkraut *fammelt*, mit dem selben auch den Weizen ausjate. Vulgata: Et ait: Non, ne forte *olligentes* zizania eradecetis simul cum eis et triticum. Küzmič: On je pa erkao: nej; naj kak, *oberajoucsi* koukol; ne fztrgate vö navküp 'znyim i psenicz. Dalmatin:

²²Oblika je izpričana tudi v Prešernovem Slovesu od mladosti. (Sem videl, de svoj čoln po sapi sreče, / komur sovražna je, zastonj obrača, / kak veter nje nasproti temu vleče, / kogar v zibelu vidla je berača, / da le petica da ime sloveče, / da človek toliko velja, kar plača.)

On je rekal: Nikar, de *plevozh* lulko, tudi pphenizo shnjo red nei spuhzhetē. — Japelj (Mat 27,36): Inu fo njega *fedeozhi* varuvali. Rosalino: Und fie *fassen*, und hatten Acht auf ihn. Vulgata: Et *sedentes* servabant eum. Küzmič: i *doli fzedecsi* varvali fzo ga tam. — Japelj (Mat 15,39): Ker je pak en ftujni Poglavar, kateri je njemu na pruti sraven ftal, vidil, da je taku *vpijozh* vmerl, je on djal. Rosalino: Der Hauptmann aber, der gegen ihm über ftund, da er fah, dass er mit solchem *Geschrei* den Geift aufgegeben hatte, sprach. Vulgata: Videns autem centurio, qui ex adverso stabat, quia sic *clamans* exspirasset, ait. Küzmič: Vidoucsi pa fztotnik tam fztorejcsi pred nyim, kaj je tak *kricsecsi* premino, ercse:. Dalmatin: Ta Kapitan pak, kateri je poleg pruti njemu vpreg ftal, inu je vidil, da fse je on *stakim vpytjem lozhil*, je on djal.

Gradivo kaže, da se je Japelj pri rabi deležja (deležnika) zgledoval po Vulgati; na istih mestih ima Dalmatin deležje le dvakrat (Mat 13,29), Rosalino pa je taka mesta raje prevajal z nedoločniško zvezo (*fand sie schlafen*), osebno glagolsko obliko (*das Unkraut samelt* ali samostalniško zvezo (*mit solchem Geschrei*).

2 Skladenjski ustrezniki Küzmičevih deležniško-deležijskih skladov v Japljevi Novi zavezi. Zaradi hitrega narječnega razvoja in narave osrednjeslovenskega knjižnega jezika Japelj ni poznal deležij in deležnikov na *-ši*, obliko na *-č* pa je močno omejil, in se je v večjem obsegu ohranila le v klišejski rabi *rekozh*. Primerjava Küzmičevih deležniško-deležijskih skladov v Matevževem in Markovem evangeliju z ustreznimi mesti pri Japlju je pokazala, da so v prevodih najpogosteje uporabljene različne skladdenjske možnosti za izražanje istodobnosti, preddobnosti in drugih skladdenjskih razmerij.

2.1 Dobnost. Istodobnost dveh ali več dejanj je Japelj najpogosteje izražal opisno. To kaže, da sta bila skladdenjska sistema osrednje- in vzhodnoslovenskega knjižnega jezika konec 18. stoletja deloma različna.²³ Namesto deležij, ki jih je v tej vlogi oblikoslovno pravilno zapisoval Küzmič, je Japelj prevajal z odvisniki.

Deležja, ki jih je Küzmič izpeljeval iz glagolov premikanja, so pri Japlju časovno razvezana: Küzmič (Mat 16,13): *Pridoucsi* pa Jezus vu krajino Czearē Filippa, pitao je vucsenike fzvoje erkoucsi. Japelj: *Ker je pak Jezus bil prishal v' kraje Cesarea Philippa: je prashal fsoje Jogre rekozh:*

Kadar se v Küzmičevem besedilu pojavljajo deležja na *-č*, ki niso izpeljana iz glagolov premikanja, v Japljevem prevodu prevladujejo časovni odvisniki:

²³M. Orožen je primerjala slovenska skladdenjska sistema s srbskim (Japelj, Küzmič, Karadžić) in ugotovila, da je raba aktivnega deležnika pri Küzmiču »sorodna« zgradbi v Karadžičevem prevodu Biblije, pri tem pa je opozorila na »različnost centralnoslovenske knjižne strukture«. V 18. stoletju so v osrednjeslovenskem knjižnem prostoru nastajale nove skladdenjske možnosti za izražanje istodobnosti in preddobnosti. Vzroke za spremembe je treba iskati v razvoju jezika, saj se je prvotna vloga tvornih deležnikov izgubljala, deležnike pa so začeli nadomeščati odvisniki in priredja. Prim. M. Orožen, Aktivne participijske konstrukcije (primer srpskohrvatske interferencije u slovenačkom književnom jeziku), v: Naučni sestanek slavista u Vukove dane 6 (1977), 123–143.

Küzmič (Mat 27,63): Govorecsi: gopodne, fzpoumenoli fzmó fze, kaj je ov zapelavecz erkao efce *'zivoúcsi*; Japelj: Rekozh: Gofpod, my fi fpomnimo, da je leta sapelavez, *kadar je she shiv bil*, rekal: Zhes try dny bom jeft gori vftal.

Istodobnost je pri Japlju praviloma izražena priredno; pri tem se veznik *inu* ponavlja pred vsako osebno glagolsko obliko, v naštevalnem zaporedju priredno vezanih stavkov se lahko izpušča ali pa se namesto veznika *inu* uporablja sinonim ter: Küzmič (Mat 13,48): Stera, gda fze je napünila, vö jo potegnóvfi ribicske na brejg, i *fzedecsi* ta dobra fzo vö fzpoubrali vu pofoudo, ta huda fzo pa vo zmetali. Japelj: Katero, kadar je napolnena bila, fo vun na kraj vlekli, *inu fo fedli*, inu isbrali te dobre v pofode, te poredne pak fo prozh vergli. — Küzmič (Mat 4,13): I ofztavivfi Nazareth *idoucsi* je prebivao v Kapernaumi vtom pri mourji vu Krajinaj Zabulona i Neftalima. Japelj: Inu je sapuhtil to meftu Nazareth, *je fhal*, *inu fe je prefelil* v'Kapharnaum, kateru leshy per morju na pokrajnah Zabulona inu Nephtalima. — Küzmič: (Mat 25,25): I *bojecsi* sou fzam i fzkrio fzam talentom tvoj vu zemlo: ovo mas to tvojo. Japelj: *Inu fim fe sbal*, ter fim prozh fhál, inu fim fkril tvoj zent v semlo: pole tukaj imafh to tvoje.

Preddobnost je Japelj izražal samo opisno; pri njem sta skoraj dve tretjini Küzmičevih deležij na *-ši* razvezani v vezalno priredje, druga sta nado-meščena z odvisniki.

Najpogosteje se v prevodu pojavljajo primeri z veznikom *inu* pred vsako naštevalno enoto (v neprvi enoti je lahko namesto veznika *inu* sopomenski *ter*): Küzmič (Mar 1,40): I ide k'njemi eden gobavecz profzecsí ga, i *pokleknovfi* pred nyega i erkoucsi nyemi: csi fcses, mores me ocshfztiti. Japelj: Inu k njemu je prifhal en gobov, ta je njega profsil, *inu pred njega pokleknil*, inu je djál k' njemu: Aku hozhefh, taku me samorefh ozhifititi. Namesto veznika *inu* je na začetku povedi pogosto tudi prislov *tedaj*: Küzmič (Mat 2,21): On pa *gori fztanovfi* vzeo je to dejte i mater nyegovo, i fou je v Izraelczko zemlo. Japelj: *On je tedaj vftal*, inu je vsel to Dete inu njegovo Mater, inu je prifhal v Izraelko semlo. Kadar je osebek izražen v prvem delu, se veznik *inu* pojavlja šele pred naslednjimi naštevalnimi enotami: Küzmič (Mat 10,21): Jezus fze pa na nyega *zgliednovfi* polubo ga je i ercse nyemi: edno ti fali. Japelj: *Jezus* pak ga je *pogledal*, *inu* ga je lubil, inu je djál k' njemu: Enu tebi she doli gre. V daljšem povednem nizu, ko si sledijo vezalna priredja s kratkimi stavki, se veznik *inu* pred neprvo enoto pogosto izpušča: Küzmič (Mar 7,33): I vzeme ga od lüfztva odfzebe; vr'ze *prfzti* fzvoje vu vuha nyegova, i *plunovfi* dotekno fze je jezika nyegovoga. Japelj: Inu on ga je is mnoshize na ftran vsel, je vtaknil fvoje perfte v'njegove vufhefsa, *je vun plunil*, inu fse je njegoviga jesika dotaknil.

Kadar je Japelj prevajal z odvisniki, Küzmičevim deležje na *-ši* v več kot polovici primerov ustreza časovni odvisnik, uveden z veznikom *kadar*. Največkrat gre za glagole zaznavanja: Küzmič (Mat 2,10): *Vidivfi* pa zvezzdo, radiúvali fzo fze jako zvelikom radofztyom. Japelj: *Kadar fo* pak ony to svesdo *vgledali*, fo fe filno obvefselili. Primeri z glagoli, ki izražajo delovanje osebká, so zelo redki: Küzmič (Mar 6,53): *I prej k plavaovfi* mourja prisli fzo na zemlo Genezareth, i k-brodi fzo prifztoupili. Japelj: Inu *kadar fo fe bily zhes prepelali*, fo prifhli

v'semlo Genesareth, inu fo v'kraj vftavili.

Japelj je še poznal pred preteklik; uporabljal ga je redko le še v časovnih odvisnikih: Küzmič (Mar 7,34): *I gori zglednovfi* vu nebo zdejhno je: i ercse nyemi: Efata, tou je, odpri fze. Japelj: Inu, *kadar je bil v'Nebu gori poglodal*, je sdihnili, inu je djali k'njemu: Ephatha, to je, odpri fse.

V gradivu so pogosti tudi prilastkovni in vzročni odvisniki, pogojni pa redki: Küzmič (Mat 17,14): *I pridoucsi k'lüfztvi prifztoupo* je k'nyemi cslovik niki *pokleknovfi* pred nyim. Japelj: Inu kadar je on k'mnozhizam prifhal, je perftopil k'njemu en *zhlovek, kateri je pred njega na kolena padel*. — Küzmič (Mar 12,15): On pa *znafvi* nyihovo fzkazlivofzt ercse nyim: ka me fküsavate? Japelj: On pak, *ker je spoznal* njih hinavfhino, je rekal k'njim: Kaj me fkufate? — Küzmič (Mat 4,9): *I veli nyemi: eta vfza tebi dam; csi doli fspadnovfi* me molo bodes. Japelj: Inu rezhe k'njemu: vfe leto bom jeft tebi dal, *aku ti doli padefh*, inu bofh mene molil.

Namesto odvisnikov pa je Japelj na mestih, kjer ima Küzmič deležje na -ši, uporabljal skladijski zgoščevalec nedoločnik: Küzmič (Mar 8,24): *I gori poglednovfi* ercse: *vidim* lidi, liki drevje *hodecse*. Japelj: Inu on je gori pogleda inu je djali: *Jeft vidim hoditi* ludy kakor drevefsa. — Küzmič (Mat 11,3): Erkao nyemi je: ti fzi te *pridoucsi*, ali pa drugoga mamó csakati? Japelj: Inu je djali k'njemu: Ali fi ti ta kateri *ima priti*, ali eniga drugiga zhakamo?

2.2 Prilastkovna vloga. Namesto deležnikov na -č in -ši je Japelj uporabljal dve zanimivi skladijski rešitvi. Tam, kjer je Küzmič zapisal deležnik, je Japelj prevajal s prilastkovnim odvisnikom: Küzmič (Mar 16,20): Oni pa *vöidoucsi* predgali fzo povfzud Gofzpoud 'znyimi delavfi i to rejcs potrdjavafi *znafzledüvajoucsimi csudami*. Japelj: Ony pak fo ven fhli, inu fo povfod pridigovali, inu Gofpod je s' njimi delal, inu to befsedo poterjoval, skusi *zhudeshha, katere fo fe po temu godile*. Nekajkrat pa je Japelj tvoril novo besedno zvezo z levim prilastkom, ki pa ni bil deležnik: Küzmič (Mar 12,33): *I lubiti bli'znyega, liki famoga fzebe, je vecs od vfzej gorecsi i ftifani aldovov*. Japelj: Inu lubiti tiga blishniga kakor fam sebe, je vezh kakor vfi *shgani*, inu drugi *offri*.

Povedkov prilastek je Japelj ohranil včasih ob predmetni zvezi v tožilniku, ki jo je poznal že Küzmič, veliko pa jih je razvezal tako, da je z vezniskimi besedami *da, kateri (kir, ki), ter* tvoril odvisnike z osebno glagolsko obliko, ali pa je deležnike nadomeščal z drugimi besednimi vrstami: Küzmič (Mat 3,7) *Gda bi pa vido* vnouge z farizeufov i fzfzadduceufov *prihajajoucse* k fzvojemi krfzti, erkao njim je: Japelj: *Kadar je on pak vidil, de je* veliku Pharisaerjou inu Sadducaerjev k'njegovimu karftu *perhajalu*, je on k'njim djali: — Küzmič (Mat 15,31): *Tak; da fzo fze lidje csüdivali vidoucsi* nejme *gucse-cse*, rouné zdrave, plantave *hodecse* i fzflejpe *vidoucsef*. Japelj: Taku de fo fe mnoshize sazhudile, *ker fo vidile, de mutafsti govore* krulovi hodio, inu flejpi vidio.

2.3 Japelj ima namesto posamestajjenih deležnikov največkrat odvisnike: Küzmič (Mat 14,9): *I razdrefzelo fze je krao: ali za volo prifzege i ukup fzedecsi* zapovedao je dati. Japelj: Inu Krajl je shaloften postal: savolo

perfege pak, inu *teh*, kateri *fo sraven* per miš *bily*, je vkasal dati. Nekajkrat je namesto posamostaljenega deležnika tvoril nov samostalnik, posamostaljeni pridevnik ali pa je uporabil osebni zaimek: Küzmič (Mat 18,31): Gda bi pa vidili *ti 'znyim szlu'zecs*, ftera *fzo fze* zgoudila; jako *fzo fze* razdrefzelili. Japelj: Kadar *fo pak* njegovi *raven-hlapzi* vidili, kar *fe je* sgodilu, *fo filnu* shaloftni poftali. — Küzmič (Mar 7,32): I nefzli *fzo nyemi* glühoga *'zmetnogucsecsega*: i profzili *fzo ga*; kaj bi na *nyega* djao rokou *szvojo*. Japelj: Inu ony perpelejo k'njemi eniga gluhiga, inu *mutaftiga*, inu *ga* profsio, de bi roko na *njega* poloshil. — Küzmič (Mar 4,24) szfterov merov bodte vi merili, sztifzfov bode i vam merjeno; prida *fze* vam *pozflűfajoucsim*. Japelj: S'kakorfno mero bote vy merili, s tako *fe* vam bo nasaj merilu, inu *vam bo fhe pervershenu*.

2.4 Povedkovniška vloga. V Küzmičevem prevodu je zveza *deležja* in pomožnika *biti* redka in se je v Novem zakonu ohranila le kot grški kalk. Japelj, ki je prevajal iz latinščine, je tako zvezo praviloma slovenil z opisnim deležnikom na *-l*, redkeje pa jo je razvezoval v odvisnike: Küzmič (Mar 2,6): *Bili fzo* pa niki pifzacske tam *szedecsi* i *mifzlecsi* vu frczaj *szvoji*. Japelj: Tamkaj pak *fo* eni od *Pifzarjov fedeli*, inu *fo* v svojih ferzih mislili. — Küzmič (Mat 27,55): *Bile fzo* pa tam 'zene vnouge ouzdalec *gledajoucse*: ftere *fzo* nazledüvale Jezufa od Galilee *szlü'zecs* nyemi. Japelj: Ondi pak *je bilu veliku shen*, katere *fo od delezh gledale*, katere *fo* bile sa Jesufam prifhle od Galiaee, inu *fo* njemu strejgle. Enako so prevedena tudi tista mesta, kjer ima Küzmič pomožnik *biti* izpuščen: Küzmič (Mar 14,3): I gda bi on bio vu Bethanii vu hi'zi Simonovoj toga gobavca; *szidecsi* on, pride edna 'zena. Japelj: Inu ker je on v'Bethaniji v 'hihi Simona tiga goboviga bil, *inu per mysi fedel*: Je prifhla ena shena.

Japelj je v Matevževem in Markovem evangeliju skoraj povsem opustil možnost prevajanja z deležjem v prislovni vlogi. Taka oblika je bila premalo izrazita, zato jo je raje razvezoval v priredja in podredja. Prevod s priredjem je pri Japlju najpogostejši: Küzmič (Mat 3,6): I okrfzcsavali *fzo* *fe* v Jordani od *nyega*, *vadlűvavoucfi* grejhe *szvoje*. Japelj: Inu *fo* bily karfheni od *nejga* v'Jordani, inu *fo* *sposnali* svoje grehe. Nekajkrat je prislovno deležje pri Japlju razvezano v odvisnik, vendar je taka možnost v primerjavi s priredji redkejša: Küzmič (Mar 6,20): Ar *fze* je Herodes bojao Ivana *znajoucsi* kaj je on pravicsen i szveti mou'z. Japelj: Sakaj Herodesh *fe* je Joannesa bal, *ker je vejdel* de je on en pravizhen, inu *svet mosh*.

V gradivu je tudi nekaj posamičnih rešitev, ki opozarjajo na skladienske razlike med dvema slovenskima prevodoma s konca 18. stoletja: Küzmič (Mar 1,40): I ide knyemi eden gobavec *profzecs* *ga*, i pokleknovf pred *nyega* i *erkoucsi* nyemi: *csi fcses*, mores me ocsifzfiti. Japelj: Inu k'njemu je prifhal en gobov, ta *je njega profil*, inu pred *njega* pokleknil, inu *je djal* k 'njemu: Aku hozhefh, taku me samorefh ozhiftiti. — Küzmič (Mat 5,11): Bla'zeni *fzte*, gda *vafz* pzfüvali i preganyali bodo, i gucsali bodo vszo hudo rejcs *prouti vam la'zecs*, za mojo volo. Japelj: Isvelizhani *fte* vy, kadar *vafz* bodo kleli, inu preganjali inu govorili vse hudu *super vafz lashnivi* savolo mene. — Küzmič (Mat 20,6): Okouli edenajfzete vore pa vö idoucsi *najfao* je druge *manyükivajoucse*

i ercse nyim: ka eti *sztojite* czejli den *manyŭkivajoucsi*? Japelj: Okouli enajfte ure pak je on vun *shal*, inu je *nashel druge bres dela stojethe*, inu rezhe k'njim: Kaj vy tukaj *bres dela stojte* zel dan?

3 Predstavljeno gradivo iz Matevževega in Markovega evangelija dokazuje, da je bil Japelj več kot »samo prevajalec po črki«. Rosalinov prevod, ki je številne latinske deležniško-deležijske sklade razvezal v odvisnike in priredja, mu je bil v pomoč, vendar je bilo tako izražanje značilno tudi za osrednjeslovenski prostor in v njem ne moremo iskati nemških vplivov. Analiza je pokazala, da iz Rosalina ni prenašal dosledno; pri njem je našel le soroden skladenjski sestav, ki mu je bilo latinsko deležijsko in deležniško izražanje tuje. Pri prevajanju si je Japelj pomagal tudi z Dalmatinom.

Primerjava s Küzmičem kaže na zanimiv odnos med dvema deloma različnima skladenjskima sistemoma slovenskega jezika konec 18. stoletja in potrjuje tezo M. Orožen, da je Japelj Dalmatinov jezik prenovil in posredno vplival tudi na prenovo osrednjeslovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 19. stoletja. Gradivo kaže, da je Japelj na mestih, kjer se v Küzmičevem prevodu pojavljajo deležja in deležniki, nerodne Dalmatinove skladenjske vzorce pogosto spreminjal tako, da je popravljal slabe odvisnike, nedoločniške in deležniško-deležijske zveze. Poznal je vse vrste odvisnikov in jih je v povedih uporabljal kot stavke z glavnim in enim odvisnim stavkom ali pa zapleteno zloženo. V primerjavi s Küzmičem so taki stavčni skladi povedi močno daljšali, bili pa so zato natančnejši v izražanju. Razvrstitev odvisnikov je pri Japlju knjižna, najpogostejši pa so osebki, prilastkovni in načinovni.

BESEDILNI VIRI

- Dalmatin = Jurij Dalmatin, Biblija. Wittenberg, 1584.
 Japelj = Jurij Japelj, Svetu pismu noviga testamenta. Ljubljana, 1784.
 Rosalino = Franz Rosalino, Biblia sacra. Wien, 1793. Uporabljal sem knjigo iz leta 1793, ki jo hrani NUK v Ljubljani. Izpisano gradivo sem kasneje primerjal še s prvo izdajo Rosalina (1781), ki sem jo odkril v knjižnici frančiškanske cerkve v Ljubljani. Izdaji se na primerjanih mestih jezikovno ne razlikujeta.
 Kūzmič = Štefan Kūzmič, Nuovi zakon. V Halli Saxonskoj, 1771.
 Vulgata = Novum Testamentum græce et latine (edito stereotypa octava; sumptibus Bernhardi Tauchnitz). Lipsiae, 1887.

LITERATURA

- Benkovič, J. 1894: Jurij Japelj, stolni kanonik in slovenski pisatelj; Dom in svet 7, str. 33–49, 65–74.
 Breznik, A. 1928: Japljev prevod svetega pisma; Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 7, str. 77–106.
 Němec, I. 1957: K otázce staroslověnských particípi praes. act. sloves dokonovaných; Slavia 26, str. 1–12.
 Novak, V. 1976: Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana.
 — (1982): Viri prekmurske duhovnosti; Znamenja 2, str. 102–109.
 Orožen, M. 1977: Aktivne participske konstrukcije (primer srpskohrvatske interferencije u slovenačkom književnom jeziku); Naučni sastanak slavista u Vukove dane 6, str. 123–143.
 — 1977: Sekundarna derivacija prislovnega deležnika na -e/-aje v slovenskem knjižnem jeziku; Nahtigalov zbornik, Ob stoletnici rojstva, str. 335–356.
 — 1981: Slovenski knjižni jezik in zaton pokrajinskih različic v prvi polovici 19. stoletja; Obdobja 2, str. 421–439.
 — 1983: Gramatična in leksikalna preobrazba Dalmatinovega jezika ob Japljevem prevodu Biblije (1584 – 1784 – 1802); Wiener slavistischer Almanach 13, str. 153–179.
 — 1984: Razvojne smernice v besedišču Dalmatinovega in Japljevega prevoda Biblije (1584 – 1784 – 1791); Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 20, str. 249–274.
 — 1985–86: Vprašanje prekmurskega knjižnega jezika (Ob osrednjeslovenskem in kajkavskem hrvaškem); Slavistična revija 33, str. 191–197.
 — (1986): Molitveni obrazci starejših obdobj v osrednjeslovenskem in vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku, Slavistična revija 34, str. 37–57.
 — 1989: Prekmurski knjižni jezik; Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 25, str. 37–60.
 Sedláček, J. 1954: K otázce slovanských particípi praes. act. a preat. act. I; Slavia 23, str. 509–526.
 Tomšič, F. 1955: Poglavlje iz slovenske historične sintakse; Slavistična revija 8, str. 56–67.
 Toporišič, J. ²1984: Slovenska slovnica, Ljubljana.
 — 1982: Nova slovenska skladnja, Ljubljana.
 Večerka, R. 1961: Syntax aktivních particípí v staroslověnině, Praha.
 Vratuša, A. 1974: Jezik »Nouvega zakona« in »Sveti evangyeliomov«; Zbornik Štefana Kūzmiča, Murska Sobota.

ZUSAMMENFASSUNG

Beim Vergleich der aktivischen Formen des Präsens- und Perfektpartizips in Japeljs und Kūzmičs Übersetzungen des Evangeliums nach Matthäus und Markus wird festgestellt, daß die Übersetzungen nur in wenigen Fällen übereinstimmen; noch seltener gebrauchen Japelj ein Partizip und Kūzmič eine deskriptive Form auf derselben Stelle, für die Partizipien findet Japelj meist andere syntaktische Lösungen. Um die Gleichzeitigkeit zwei oder mehr Handlungen auszudrücken, verwendet Japelj deskriptive Formen. Als Ersatz für das Partizip Präsens, das bei Kūzmič morphologisch korrekt auftritt, gebraucht er komplexere Satzkonstruktionen — Satzreihen und Nebensätze verschiedenen Grades. Zum Ausdruck der Vorzeitigkeit verwendet Japelj meist Satzreihen. Falls er Nebensätze schreibt, sind es Temporalsätze in Verbindung mit den Verben der Wahrnehmung, wobei auch Vorvergangenheitsformen bewahrt werden, oder Attributsätze bzw. Kausalsätze. Auf denselben Stellen verwendet Kūzmič Perfektpartizip. Lange und komplexe Satzkonstruktionen ersetzt Japelj durch den Infinitiv, was besonders in Verbindung mit den Verben der Wahrnehmung vorkommt. Attributsätze oder andere grammatische Formen entsprechen den attributiv gebrauchten Partizipialkonstruktionen. Der absolute Nominativ ist bei Japelj nicht zu finden. Den lateinischen absoluten Dativ ersetzt er mit einem Nebensatz. Für die meisten Präsenspartizipien in Verbindung mit verba sentiendi gebraucht Japelj Nebensätze oder verschiedene Wortverbindungen. Substantivierte Partizipien kommen bei Kūzmič oft vor, bei Japelj jedoch sind sie durch Nebensätze, Substantive oder Personalpronomen ersetzt. Adjektivisch gebrauchte Partizipien treten bei ihm selten auf. Er berücksichtigt keine syntaktischen Eigenschaften der attributiv gebrauchten Präsenspartizipien und ersetzt sie durch Satzreihen und Nebensätze.